

PROGRAM PERSPEKTYWICZNEGO ROZWOJU I ZAGOSPODAROWANIA REGIONU NADMORSKIEGO

I. WSTĘP

1. Geneza „Wstępnej koncepcji”

W dniu 11 czerwca 1958 r. przewodniczący Komisji Planowania zarządzeniem nr 36 powołał do życia osobną komisję do opracowania programu perspektywicznego rozwoju i zagospodarowania Regionu Nadmorskiego, obejmującego cztery północne województwa Polski: szczecińskie, gdańskie, koszalińskie i olsztyńskie. Wspomniane zarządzenie ustaliło też dokładnie zadania komisji.

Głównym zadaniem nowo powstałej Komisji Regionu Nadmorskiego było opracowanie wstępnej koncepcji rozwoju i zagospodarowania regionu w latach 1961—1975, na podstawie uprzednio dokonanej „oceny stanu badań, studiów i opracowań, dotyczących perspektywicznego rozwoju i zagospodarowania Wybrzeża”. Zadaniem uzupełniającym „Wstępną koncepcję” miało być opracowanie „programu prac nad projektem regionalnego planu perspektywicznego Wybrzeża” oraz zarysowanie „programu dalszych badań i studiów, niezbędnych dla prawidłowego określenia kierunków rozwoju i zagospodarowania Regionu Nadmorskiego”.

W toku realizacji wymienionych zadań Komisja zorganizowała szereg specjalistycznych zespołów roboczych dla opracowania zagadnień rozwojowych podstawowych gałęzi gospodarki regionu. Były to następujące zespoły: budownictwa okrętowego, portów i żeglugi, rybołówstwa morskiego, rolnictwa, przemysłu, sieci osiedleńczej, turystyki oraz układu przestrzennego. Opracowania wykonane przez wymienione zespoły robocze były przedmiotem dyskusji trzech plenarnych narad Komisji z udziałem ekspertów i przedstawicieli zainteresowanych resortów, władz terenowych oraz czynników politycznych. Materiały zgromadzone przez Komisję w związku z tymi naradami zostały opublikowane w 5 i 6 numerach „Zeszytów Regionalnego Planowania Perspektywicznego”, w łącznej objętości 1 000 stron.

W połowie 1959 r. Komisja powołała tzw. zespół syntezy, który na podstawie materiałów przygotowanych przez inne zespoły opracował

kilka kolejnych redakcji „Wstępnej koncepcji”. Pierwsza redakcja została poddana dwojakiej kontroli:

- 1) w terenie — na specjalnych posiedzeniach Prezydiów Wojewódzkich Rad Narodowych z udziałem przedstawicieli Komitetów Wojewódzkich PZPR,
- 2) na naradzie ekspertów do poszczególnych zagadnień w Zakładzie Planów Perspektywicznych w Komisji Planowania przy Radzie Ministrów. Ostateczna redakcja „Wstępnej koncepcji” została zaaprobowana na czwartej plenarnej naradzie Komisji w dniu 12 kwietnia 1960 r., po czym została opublikowana w nrze 7 „Zeszytów Regionalnego Planowania Perspektywicznego” w objętości ok. 300 stron. Dokument ten został przedłożony przewodniczącemu Komisji Planowania wraz z końcowym sprawozdaniem z czynności Komisji Regionu Nadmorskiego.

„Wstępna koncepcja stała się następnie przedmiotem rozważań Komisji Planów Regionalnych w Komisji Planowania na posiedzeniu w dniu 15 VI 1960 r. Prof. Dziewoński, poseł Cieślak i dyr. mgr Poremska w referatach swoich na wspomnianym posiedzeniu zgłosili szereg uwag, które w dużym stopniu zostały uwzględnione, pozostawiając jednak bez zmiany zasadniczy układ i wnioski „Wstępnej koncepcji”, uchwalone przez Komisję Regionu Nadmorskiego na początku 1960 r.

Zastępcą moim, jako przewodniczącego Komisji Regionu Nadmorskiego, był prof. Piotr Zaremba ze Szczecina, a sekretarzem mgr Zygmunt Żukowski z Gdańska. Na czele zespołu syntezy w składzie: inż. St. Lier, mgr H. Gajzlerowa, mgr J. Gurski, mgr J. Nieroda i mgr Cz. Wojewódka, stał dr Kazimierz Podoski z Gdańska. W opracowaniu poszczególnych zagadnień wzięło udział 50 autorów.

2. Upowszechnienie niektórych tez „Wstępnej koncepcji”

Minęły dwa lata od rozpoczęcia działalności Komisji Regionu Nadmorskiego. W czterech naradach plenarnych Komisji wzięło udział przeszło 500 osób. W wyniku swych prac Komisja opublikowała blisko 1 700 stron materiałów. Do tego należałoby dodać ok. 800 stron materiałów z III Sesji Naukowej TRZZ, która odbyła się w grudniu 1959 r. w Olsztynie i zgromadziła ponad 100 przedstawicieli nauki ze wszystkich ośrodków życia umysłowego Polski. Tematem tej sesji był rozwój perspektywiczny miast i wsi na Ziemiach Zachodnich i Północnych.

Mimo że omawiane materiały ukazywały się w niewielkich nakładach, docierały one do wielu osób, które w ten sposób wchodziły w krąg pojęć

i idei bliskich do niedawna zaledwie kilku czy kilkunastu osobom. Dlatego też pojęcia, tezy i zarysy koncepcji, które w momencie powołania Komisji Regionu Nadmorskiego, a nawet jeszcze rok temu, wymagały dużego wysiłku twórczego i odkrywczego, dzisiaj stały się dla setek badaczy i działaczy społecznych niejako chlebem powszednim.

Jakie to są pojęcia i tezy?

Po pierwsze: teza o odrębności fizjograficznej, demograficznej i gospodarczej ziem północnych Polski, w porównaniu do innych krain i regionów.

Po drugie: teza o wyraźnym upośledzeniu tych ziem w zakresie uprzedysławienia.

Po trzecie: w pewnym związku z dwoma powyższymi tezami, teza o większych niż gdzie indziej dysproporcjach wewnątrzregionalnych, wyrażających się na niektórych obszarach w postaci ostrych trudności, wynikających z nadmiernej aglomeracji wielkomiejskiej i przemysłowej, na innych zaś w postaci rażących niedoborów ludności i w prymitywie gospodarki ekstensywnej.

Po czwarte: teza o dotychczasowym niewłaściwym rozumieniu gospodarki morskiej oraz jej przodującej roli w aktywizacji całego regionu.

Wymienione tezy, sformułowane i propagowane przez Komisję w jej publikacjach aż do „Wstępnej koncepcji”, rozpowszechniły się dzisiaj tak dalece, że wielu ludziom wydają się one wprost truizmami. Nie kwestionuje się już konieczności podniesienia potencjału przemysłowego miast północnej Polski, a stosunek do pojęcia gospodarki morskiej znacznie się pogłębił.

Z tego względu, przedstawiając w tym artykule „Wstępną koncepcję”, uważam za celowe ograniczyć się do omówienia zaledwie paru najistotniejszych postulatów, których znajomość nie upowszechniła się dostatecznie i do stwierdzenia, czym jest uwarunkowana ich realizacja. Potwierdzenie słuszności tego stanowiska znajduję w coraz bardziej utrwalającym się przekonaniu, że planowanie perspektywiczne powinno wyjść poza rok 1975 i sięgnąć co najmniej do r. 1980. W związku z tym wnioski nasze powinny polegać na wytyczeniu zasadniczych kierunków rozwojowych, nie zaś na przedstawieniu szczegółowych programów.

II. WĘZŁOWE ZAGADNIENIA REGIONU

1. Kompleksowe ujęcie problematyki regionu

Ogólne i szczegółowe zadania sformułowane w zarządzeniu powołującym Komisję Regionu Nadmorskiego narzucały konieczność kompleksowo-

wego traktowania problematyki regionu. W związku z tym Komisja nie tylko stawia w konkretny sposób zagadnienia przestrzennego zagospodarowania ziem północnych jako jednostki terytorialnej wyższego rzędu, obejmującej cztery województwa, ale ponadto zarysowuje program rozwoju perspektywicznego kilku podstawowych gałęzi gospodarki na tym terenie. Z tego podwójnego zadania wynikło dla Komisji zadanie pochodne: przeanalizowanie powiązań między poszczególnymi częściami regionu z jednej strony, a podstawowymi gałęziami gospodarki z drugiej strony.

Trudności w realizowaniu przez Komisję wymienionych zadań wynikały z dwóch okoliczności:

- A. Poszczególne obszary regionu różnią się bardzo znacznie w zakresie struktury demograficznej, gęstości zaludnienia, pochodzenia ludności, sieci osiedleńczej, aglomeracji wielkomiejskich i rozproszenia ludności, stosunków rolniczych oraz trudności rozwojowych małych miast; równocześnie brak ścisłego rozpoznania poszczególnych obszarów, m. in. co do tak istotnych zagadnień, jak geologiczne zasoby naturalne.
- B. Główne gałęzie gospodarki na tym terenie, jak: rolnictwo, przemysł okrętowy, transport morski, rybołówstwo morskie oraz turystyka na wybrzeżu i na Pojezierzu, stoją wobec perspektywy dużego zrywu rozwojowego, a zarazem wobec całkowitego braku kooperacji z terenem i między sobą.

Poza wymienionymi trudnościami obiektywnymi, Komisja w krótkim okresie swej działalności musiała zwalczać również dobrze znane trudności natury subiektywnej. Jedną z największych trudności była konieczność przezwycięzania oporów ludzkich, wynikających z przekraczania przez Komisję granic różnych instytucji branżowych i terenowych.

W takich okolicznościach Komisja uznała, że warunkiem jej skutecznego działania jest skupienie całej uwagi na niedużej ilości zagadnień węzłowych i podanie jedynie najogólniejszych zarysów rozwojowych w odniesieniu do pozostałych zagadnień. Komisja wyraziła głębokie przekonanie, że węzłowym problemem perspektywicznego rozwoju gospodarczego Regionu Nadmorskiego jest podniesienie potencjału przemysłowego tych obszarów, których dominantą gospodarczą było dotychczas rolnictwo. Z tego względu w niniejszym artykule położyłem największy nacisk na związek istniejący między sprawą uzbrojenia przemysłowego terenu a rozwojem rolnictwa i procesami urbanizacyjnymi.

Analiza tego trójkąta problemów wymaga znajomości całokształtu układu przestrzennego. Pragnę zauważyć, że można by uniknąć wielu

trudności, gdyby w każdym wypadku planowania rozwoju gospodarczego zdawać sobie dokładnie sprawę z całości stosunków przestrzennych danego obszaru.

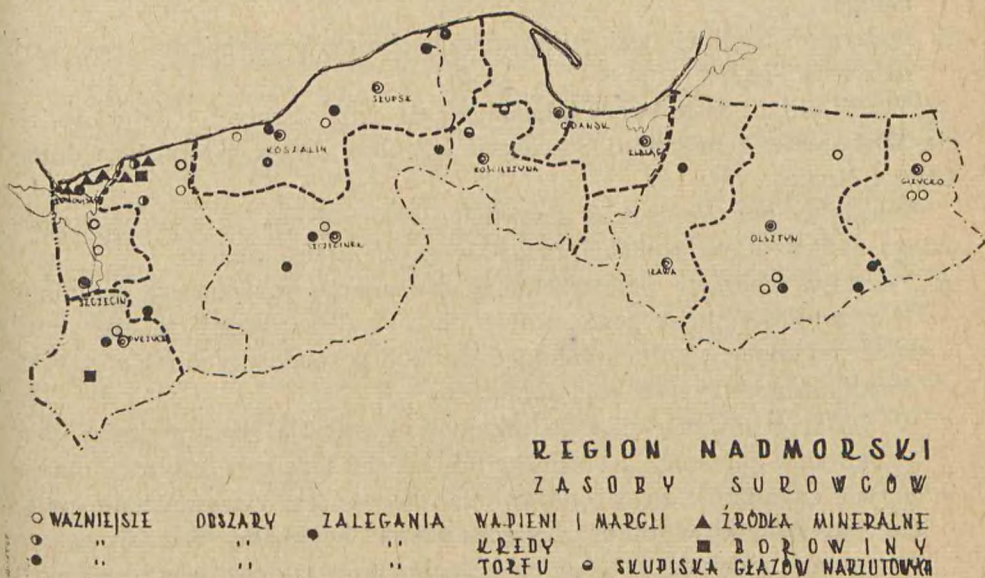
Zespół syntezy Komisji opracował projekt podziału Regionu Nadmorskiego na mniejsze jednostki terytorialne. Projekt ten został zaaprobowany przez Komisję Regionu Nadmorskiego oraz przez Komisję Regionalnych Planów Perspektywicznych.

2. Zarys struktury wewnętrznej regionu

Zarys struktury wewnętrznej regionu przewiduje trzy omówione poniżej układy przestrzenne.

Pierwszy układ: obszary o przewadze funkcji gospodarczych związanych z nadmorskim położeniem. Komisja wyodrębniła tu cztery jednostki przestrzenne: dwa podregiony aglomeracji wielkomiejskiej wraz z bezpośrednią strefą podmiejską (Szczecin ze Świnoujściem oraz Gdańsk-Gdynia) i dwa obszary nadmorskie — zachodni między Szczecinem a Gdańskiem, oraz wschodni — na wschód od Gdańska wraz z terenami przylegającymi do Zalewu Wiślanego. Oba te obszary znajdują się w granicach podregionów z dominantą rolnictwa, leśnictwa i turystyki (układ drugi). Wydzielenie ich w ramach tego układu pozwoli na większe zróżnicowanie polityki gospodarczej w terenie.

Drugi układ: obszary o przewadze rolnictwa, leśnictwa, rybołówstwa

Ryc. 1

jeziorowego oraz turystyki i rekreacji. Komisja wyodrębniła w tym układzie siedem jednostek przestrzennych o charakterze podregionów:

- 1) Podregion pyrzycko-mysliborski, będący terenem intensywnej gospodarki rolnej;
- 2) Pojezierze zachodniopomorskie i kaszubskie. Podregion ten, obejmujący $\frac{1}{4}$ powierzchni i 16% ludności całego regionu, należy do naj słabiej zagospodarowanych. Jego aktywizacja wymaga nie tylko intensyfikacji rolnictwa, ale również rozwoju sieci osiedleńczej i uprzemysłowienia małych miast. Właściwa rejonizacja rolnictwa oraz zagospodarowanie turystyczne będą stanowiły kryteria dalszego podziału tego obszaru;
- 3) Podregion przemysłowo-rolniczy słupsko-koszaliński, wzdłuż i na południe od linii kolejowej Gdańsk—Szczecin. W skład tego podregionu wchodzi część zachodniego obszaru nadmorskiego, od Kołobrzegu do Lęborka;
- 4) Podregion iławski obejmuje wschodnie powiaty woj. gdańskiego (Powiśle) oraz zachodni pas woj. olsztyńskiego. Jakkolwiek Iława ma stanowić centrum tego podregionu, pozostaje on także pod wpływem Elbląga;
- 5) Podregion Żuław w woj. gdańskim jest zamkniętym w sobie terenem specyficznej, intensywnej gospodarki rolnej;
- 6) Podregion warmińsko-mazurski obejmuje środkowy pas woj. olsztyńskiego;
- 7) Podregion wielkich jezior mazurskich obejmuje wschodnią część woj. olsztyńskiego.

Trzeci układ: dwie strefy oddziaływania dróg wodnych. Jedna w delcie Wisły wraz z miastami Starogard i Elbląg, druga obejmująca dolną Odrę i Noteć.

Przedstawiona koncepcja struktury wewnętrznej Regionu Nadmorskiego opiera się na poniżej przedstawionych przesłankach:

- A. Podstawą podziału przestrzennego są funkcje gospodarcze spełniane w przyszłości przez poszczególne obszary. Podregiony są obszarami znacznej koncentracji określonych funkcji gospodarczych, które w tych warunkach odgrywają rolę dominanty.

Jeżeli w obrębie kilku podregionów występują obszary posiadające jednorodne elementy gospodarki lub będące terenem działania określonych czynników zagospodarowania, celowe jest wprowadzenie pojęcia „strefy”. W wyniku przyjęcia takich kryteriów podziału przestrzennego możliwe jest wzajemne nakładanie się obszarów o różnych funkcjach gospodarczych;

- B. Dla uzyskania materiałów porównywalnych i dla uproszczenia obliczeń Komisja operuje obszarami całych powiatów lub wyjątkowo miastami. Nie odpowiada to oczywiście granicom wyodrębnionych jednostek przestrzennych. Dokładniejsze wytyczenie granic podregionów należy odłożyć do czasu szczegółowych studiów nad planami regionalnymi województw;

Ryc. 2

- C. Komisja potraktowała rejonizację rolnictwa jako zagadnienie odrębne (rejonizacja upraw i hodowli zgodnie z warunkami naturalnymi) i w swojej koncepcji wewnętrznego podziału regionu wykorzystwała ją jedynie jako element pomocniczy;
- D. Komisja uznała za konieczne wyznaczenie centrów poszczególnych podregionów spośród miast mających odpowiednie do tego warunki.

Opracowana przez Komisję koncepcja struktury wewnętrznej Regionu Nadmorskiego daje, zgodnie ze swym pionierskim charakterem, najogólniejszy zarys postulatów w zakresie formowania się układów funkcjonalno-przestrzennych. W miarę dalszego gromadzenia materiałów i prowadzenia studiów, struktura regionu będzie mogła być ustalona bardziej precyzyjnie, przy czym konieczne będzie określenie również niższych jednostek przestrzenno-gospodarczych i wyznaczenie dla nich właściwych centrów.

3. Podniesienie potencjału przemysłowego

Region Nadmorski należy do najslabiej uprzemysłowionych obszarów Polski. Podczas gdy w całym kraju na 1 000 mieszkańców 102 osoby za-

trudnione są w przemyśle, to w Regionie Nadmorskim wskaźnik ten wynosi 66, a w mniej uprzemysłowionych województwach regionu zaledwie 47 (woj. koszalińskie) lub nawet 40 (woj. olsztyńskie). Na ogólną ilość 58 powiatów w Regionie Nadmorskim, w 37 zatrudnienie w przemyśle liczone na 1 000 mieszkańców kształtuje się poniżej średniej krajowej. Charakterystyczne jest nierównomierne rozmieszczenie zakładów przemysłowych i skupienie ich w wielkomiejskich zespołach portowych.

Ocena porównawcza sytuacji przemysłu w regionie na podstawie wskaźników jest zaciemniona przez zjawisko aglomeracji przemysłowej w dwóch wielkomiejskich ośrodkach regionu: Gdańsku-Gdyni i Szczecinie. Gdyby wyłączyć potencjał przemysłowy tych aglomeracji, uprzemysłwienie województw gdańskiego i szczecińskiego odpowiadałoby poziomowi uprzemysłwienia w woj. koszalińskim i olsztyńskim.

Przemysł skupiony w Gdańsku-Gdyni i Szczecinie rozwija się bardzo jednostronnie, w kierunku przemysłu metalowo-maszynowego (łącznie z przemysłem okrętowym) oraz spożywczego, opartego w znacznej części na surowcu importowanym i na dostawach surowca rybnego. Tylko w tych dwóch gałęziach przemysłu pracuje łącznie 62,2% (blisko $\frac{2}{3}$) ogółu zatrudnionych w przemyśle woj. gdańskiego, a 51,4 zatrudnionych w przemyśle woj. szczecińskiego. Wartość produkcji tych dwóch gałęzi przemysłu wynosi w woj. gdańskim 76,4% (przeszło $\frac{3}{4}$), a w woj. szczecińskim 71,1% ogólnej wartości produkcji przemysłowej tych województw.

W całym regionie zaznacza się wyraźny niedorozwój przemysłu chemicznego, przy czym w woj. gdańskim i szczecińskim, wbrew oczekiwaniom, słabo rozwinięte są zakłady oparte na surowcu importowanym, a w woj. koszalińskim i olsztyńskim nie rozwinęły się także te branże przemysłu chemicznego, które mogłyby opierać się na surowcu lokalnym.

Do słabiej rozwiniętych należy również przemysł materiałów budowlanych, który nie wyzyskuje w dostatecznym stopniu lokalnych zasobów surowcowych. Udział tego przemysłu w całej produkcji przemysłowej regionu wynosi pod względem wartości zaledwie 1,9%, a pod względem zatrudnienia 5%.

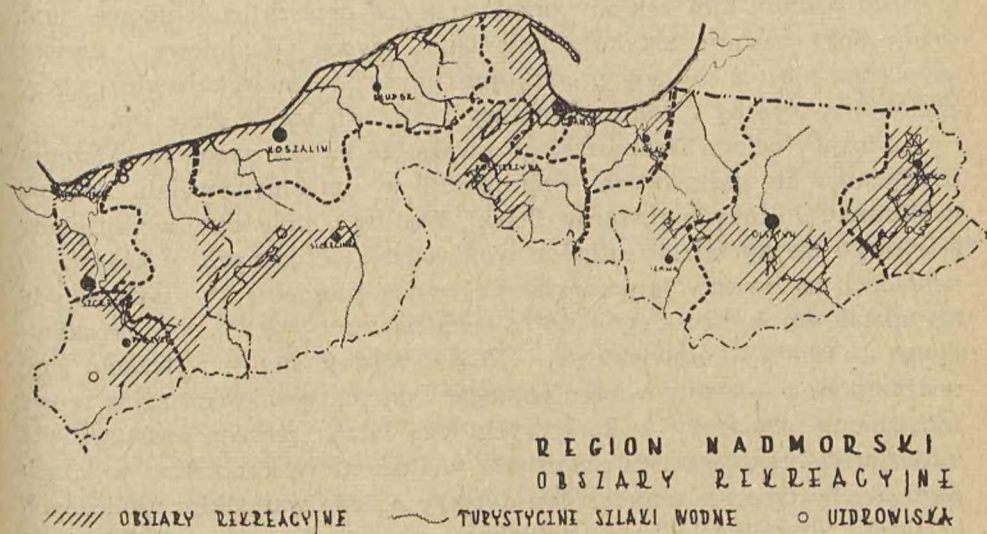
W tych warunkach szczególnego znaczenia nabiera zagadnienie kooperacji przemysłu metalowo-maszynowego (zwłaszcza przemysłu stoczniowego) oraz spożywczego z terenem. Zagadnienie to będzie omówione bardziej szczegółowo w związku z gospodarką morską. Brak kooperacji przemysłu okrętowego z terenem tłumaczy się przede wszystkim niedorozwojem miast oraz niskim stopniem ich uprzemysłwienia.

W wyniku przeprowadzanych studiów Komisja stwierdziła, że rozwój

przemysłu w Regionie Nadmorskim powinien iść w następujących zasadniczych kierunkach:

- a) dalszego silnego wzrostu produkcji przemysłu okrętowego,
- b) znacznego rozwoju rybołówstwa morskiego i przemysłu rybnego,
- c) rozwoju produkcji związanej z potrzebami gospodarki morskiej,
- d) silniejszego wzrostu produkcji przemysłu metalowego i elektrotechnicznego,
- e) rozwoju przemysłu opartego na surowcach lokalnych pochodzenia mineralnego, rolniczego i leśnego, m. in. z przeznaczeniem na eksport drogą morską,
- f) rozwoju przemysłu portowego oraz zakładów opartych na uszlachetnianiu towarów importowanych i eksportowych,
- g) rozwoju przemysłu związanego z zagospodarowaniem turystycznym.

Ryc. 3

Na seminarium pracowników WKPG w Karpaczu w czerwcu 1960 r. dyr. Kawalec stwierdził, że wzrostowi uprzemysłowienia w woj. koszalińskim i olsztyńskim przeszkadza peryferyjne położenie tych obszarów w stosunku do podstawowej bazy surowcowej w kraju i do istniejących już okręgów przemysłowych. Przytoczony przez niego argument nadmiernego wydłużenia transportu surowców i wyrobów gotowych jest aż nadto znany, ale niezbyt przekonujący. Na tym samym seminarium mgr Mrzygłód udowodnił, że dotychczasowa polityka rozmieszczenia prze-

mysłu w małym stopniu wykorzystywała pomyślne czynniki lokalizacji w pasie nadmorskim.

Ze studiów przeprowadzonych przez Komisję Regionu Nadmorskiego wynika, że zarówno w województwach koszalińskim oraz olsztyńskim, jak i na obszarach woj. gdańskiego i szczecińskiego poza wielkimi portami (mimo równie peryferyjnego położenia tych województw), istnieją korzystne warunki dla lokalizacji nowych zakładów przemysłowych. W portach dużych i małych oraz na ich komunikacyjnym zapleczu można rozwijać produkcję opartą na surowcach importowanych oraz produkcję eksportową, wykorzystując przeładunek z jednego środka transportu na drugi (transport kolejowy, samochodowy, rzeczny i morski), w celu zmniejszenia objętości lub wagi towaru, uszlachetnienia go, prefabrykacji lub lepszej segregacji, stosownie do potrzeb odbiorców krajowych lub do potrzeb eksportowych. Tymczasem rzadko lokalizuje się w portach lub w pasie nadmorskim zakłady przetwarzające orzeszki arachidowe, jute, sizal, skóry surowe, artykuły kolonialne, owoce południowe i drewno szlachetne lub też zakłady produkujące na eksport szkło, zabawki, ozdoby choinkowe, wyroby z wikliny, tektury i papieru, meble gięte itp.

Komisja Regionu Nadmorskiego uważa, że należy zapobiec dalszemu pogłębianiu się jaskrawych dysproporcji w uprzemysłowieniu regionu w stosunku do innych obszarów Polski. Według poprawionej wersji planu 5-letniego łączny udział czterech województw północnych w krajowych nakładach na inwestycje przemysłowe wynosi niespełna 2%, podczas gdy np. udział woj. bydgoskiego — 6%, poznańskiego — 9,3%, woj. krakowskiego — 10,5% i katowickiego — 18,5%. Wydaje się, że w trakcie jego realizacji plan 5-letni powinien podlegać systematycznie rewizji w sensie zapewnienia chociażby w końcowych jego latach pewnej podstawy dla intensywniejszego wzrostu przemysłu w Regionie Nadmorskim w latach następnych. Obecnie wniosek ten dotyczy przede wszystkim nielicznych obiektów, których lokalizacja dotychczas nie została jeszcze definitywnie zatwierdzona.

4. Rozwój rolnictwa

Koncepcja rozwoju produkcji rolnej w Regionie Nadmorskim, opracowana przez specjalny zespół i zaakceptowana przez Komisję, opiera się na naturalnych predyspozycjach produkcyjnych terenu, zwłaszcza na warunkach glebowych i klimatycznych. Uwzględnia ona również przesłanki demograficzne i ekonomiczne, jak: lokalizację ośrodków wielkomiejskich, rozwój sieci osadniczej, stan uprzemysłowienia itd.

Postuluje się przede wszystkim znaczne zmniejszenie areалу użytków rolnych na rzecz powierzchni leśnej, sadów itp. Pod zalesienie Ko-

misja proponuje nadmorskie tereny wydumowe, wymagające utrwalenia, wierzchowiny wzgórz morenowych oraz część gruntów ornyc V i VI klasy; pod ponowne zalesienie — duży areał gleb łąkowo-pastwiskowych, zaoranych w pierwszych latach po wyzwoleniu. Wzrastające zapotrzebowanie ludności na owoce nakazuje rozszerzenie dotychczasowej powierzchni sadów również kosztem gruntów ornyc.

Postuluje się również przeprowadzenie poważnej zmiany w strukturze użytkowania gruntów ornyc, mianowicie ograniczenie areału upraw zbożowych z 59,1% do 51,8%, na rzecz zwiększenia pastewnych z 16,7% do 19,9% (w szczególności okopowo-pastewnych z 2,9 do 5,7%) oraz ziemniaków z 14,5 do 15,1%. Proponuje się podwojenie dotychczasowego areału uprawy warzyw (z 1 do 2%).

Komisja Regionu Nadmorskiego przewiduje znaczny wzrost plonów rolnych, mianowicie czterech upraw zbożowych z 13,2 q/ha do 19,3 q/ha (przeciętna krajowa 21,0 q/ha), ziemniaków z 126,0 q/ha do 170 q/ha (przeciętna krajowa 190,0 q/ha) oraz buraków cukrowych z 191,0 q/ha (przeciętna krajowa 280,0 q/ha) do 296,0 q/ha.

Przewiduje się również znaczny wzrost pogłowia bydła mlecznego i trzody, mianowicie bydła z 30 sztuk na 100 ha użytków rolnych do 69,4 (wzrost przeciętnej krajowej z 40,5 do 69,0), a trzody z 46,9 do 81,8 sztuk (wzrost przeciętnej krajowej z 60,4 do 95). Wydajność jednostkowa produkcji mleka ma wzrosnąć w r. 1975 do 2 820 litrów (przeciętna krajowa 2 600 litrów).

Ze względu na dużą powierzchnię trwałych użytków zielonych, które w Regionie Nadmorskim stanowią ponad 21% ziemi użytkowanej rolniczo, w produkcji zwierzęcej omawianego obszaru powinna dominować hodowla bydła mlecznego i mięsno-mlecznego. Odnosi się to zwłaszcza do pasa nadmorskiego (szczeciński obszar nadmorski, równina kołobrzeskostołupska, przybrzeżny obszar gdański, Żuławy) oraz do północnej części woj. olsztyńskiego.

Wobec wysokich zadań produkcyjnych stawianych gospodarce rolnej Regionu Nadmorskiego, konieczne jest przeznaczenie poważnych środków finansowych na mechanizację pracy na roli, mianowicie na dostarczenie odpowiedniej ilości ciągników i narzędzi towarzyszących, przy równoczesnym ograniczeniu nieekonomicznej żywej siły pociągowej. Przewiduje się zmniejszenie pogłowia koni roboczych (na 100 ha użytków rolnych) z 7,9 do 6,4 (spadek przeciętnej krajowej z 11,5 do 8,2) oraz podwojenie liczby ciągników (na 100 ha użytków rolnych) z 0,51 do 1,08 (wzrost przeciętnej krajowej z 0,25 do 1,02).

Komisja przewiduje na r. 1975 wskaźnik wydajności pracy w rolnictwie Regionu Nadmorskiego w wysokości 111 jednostek zbożowych produkcji towarowej brutto na jednego zatrudnionego. Odpowiedni wskaźnik ogólnokrajowy dla 1975 r. ma wynieść tylko 66.

Osiągnięcie planowanej wydajności pracy w rolnictwie wymaga jednak dopływu w planie perspektywicznym siły roboczej do niektórych obszarów regionu, mianowicie łącznie do całego regionu 20—30 tys. osób, z czego do woj. gdańskiego 3—5 tys. osób, do woj. olsztyńskiego 5—8 tys. osób, a do woj. koszalińskiego i szczecińskiego 12—17 tys. osób. Wyższy wariant (30 tys. osadników) dotyczy kierowania ludności osadniczej głównie do nowo zakładanych indywidualnych gospodarstw rolnych, niższy zaś do kierowania jej do pracy w PGR.

5. Rozwój miast

Dla obecnego stanu urbanizacji Regionu Nadmorskiego charakterystyczna jest duża nierównomierność w rozmieszczeniu miast i ludności miejskiej. Dominują tu dwa wielkie zespoły miejsko-portowe, skupiające łącznie 41% ludności miejskiej regionu (Gdańsk-Gdynia 40% ludności woj. gdańskiego, Szczecin 35% ludności woj. szczecińskiego). Tej koncentracji ludności miejskiej towarzyszy odpowiednie jej rozrzedzenie na reszcie obszaru, nierówne w poszczególnych województwach. W woj. gdańskim i szczecińskim przypada jedno miasto na 375 km², w woj. koszalińskim na 545 km², w woj. olsztyńskim na 600 km².

Dalszą cechą struktury sieci osiedleńczej omawianego regionu jest duża ilość małych miast, liczących poniżej 20 tys. ludności, a w szczególności miast najmniejszych, poniżej 5 tys. mieszkańców. W r. 1955 w regionie było aż 75 takich miasteczek, skupiających łącznie przeszło 200 tys. mieszkańców. Ludność tych ośrodków miejskich stanowiła wówczas w woj. olsztyńskim 19,7% ogółu ludności miejskiej, w woj. koszalińskim 18,6%, a w szczecińskim 16,1%. Głównym zajęciem tej grupy ludności miejskiej jest gospodarka rolna, toteż uzasadnione byłoby zaliczenie jej do mieszkańców wsi. Po takim przesunięciu uzyskalibyśmy obraz rzeczywistego stanu urbanizacji Regionu Nadmorskiego.

Niezależnie od sprawy miasteczek, problem małych miast poniżej 20 tys. mieszkańców posiada szczególne znaczenie dla regionu. Ludność takich miast stanowi 31,6% ludności miejskiej w całym kraju, natomiast w Regionie Nadmorskim stanowi ona 39,5%. Ponadto należy wziąć pod uwagę zniszczenia wojenne oraz dekapitalizację majątku trwałego średnich miast regionu po wojnie.

Poprawienie struktury miejskiej sieci osiedleńczej, przewidziane na

okres perspektywiczny we „Wstępnej koncepcji”, oparte jest na następujących zasadach: a) ustalenie liczby ludności w dwóch zespołach portowo-miejskich w granicach uzasadnionych wykonywaniem przez te zespoły ich funkcji gospodarczo-społecznych; b) aktywizacja miast średniej wielkości — szczególnie grupy miast o 20—50 tys. mieszkańców; c) aktywizacja miast najmniejszych.

Przewiduje się, że rozwiązanie tych zagadnień będzie można osiągnąć:

- a) przez deglomerację (bierną i czynną) zespołów portowo-miejskich,
- b) przez lokalizację w miastach średniej wielkości zakładów przemysłowych przeniesionych z zespołów portowo-miejskich oraz zakładów kooperujących z gospodarką morską,
- c) przez wzmocnienie funkcji niektórych miast średniej wielkości i miast małych jako ośrodków podregionów gospodarczych,
- d) przez aktywizację gospodarczą szeregu miast najmniejszych, drogą wyznaczenia im funkcji ośrodków usługowych dla określanych obszarów („mikroregionów”) gospodarki rolnej.

W „obszarze nadmorskim” przewiduje się rozwój, jako ośrodków tego obszaru, następujących miast (niezależnie od dominującej roli dwóch zespołów portowo-miejskich): Świnoujścia, Kołobrzegu, Pucka i Władysławowa; wielkość zaludnienia postuluje się dla Kołobrzegu w ilości 40 tys. mieszkańców, dla Świnoujścia 24 tys., dla Pucka — 12 tys. i dla Władysławowa ok. 10 tys. mieszkańców. Zakłada się więc, że miasta te przeszłyby do rzędu miast średnich.

W podregionie pyrzycko-myśliborskim rolę równorzędnych ośrodków spełniałyby następujące miasta: Dębno, Pyrzyce, Myślibórz.

Jako ośrodki podregionu Pojezierza Pomorskiego przyjmuje się Starogard Szczeciński, Szczecinek i Kościerzynę; dwa pierwsze miasta powinny w dalszej perspektywie przekroczyć liczbę 50 tys. mieszkańców, a Kościerzyna 30 tys.

W podregionie przemysłowo-rolniczym słupsko-koszalińskim za główne ośrodki przyjąć należy miasta: Koszalin i Słupsk oraz Kołobrzeg, Lębork i Białogard.

Jako ośrodki podregionu Iławy przewiduje się Iławę, Ostródę, Pasłęk i Braniewo.

Ośrodkiem dla podregionu Żuław pozostanie, ze względu na swe centralne położenie, Nowy Dwór. Poza tym będzie występowało — w pewnym zakresie — oddziaływanie na ten obszar miast położonych na wybrzeżu: Gdańska, Tczewa, Malborka i Elbląga.

W podregionie warmińsko-mazurskim rolę głównego ośrodka będzie spełniał Olsztyn, dalej Kętrzyn, Ostróda, Lidzbark i Szczytno.

Giżycko — jako główny ośrodek — oraz Mrągowo i Pisz, jako mniejsze ośrodki, przewiduje się dla podregionu wielkich jezior mazurskich.

Głównymi ośrodkami strefy przemysłowej delty Wisły będą (poza Gdańskiem): Elbląg, Malbork, Tczew i Starogard.

Wytypowanie szeregu miast najmniejszych, jako ośrodków mikroregionów, powinno nastąpić w drugiej fazie prac nad planem zagospodarowania regionu, po ściślejszym ustaleniu rejonów i podregionów gospodarki rolnej.

Stopień zwartości sieci osiedleńczej i zdolność rozwojowa miast, to zasadnicze czynniki gospodarcze, decydujące o rozwoju stosunków gospodarczych w podregionach, zwłaszcza o związaniu procesów uprzemysłowienia i urbanizacji z rozwojem i intensyfikacją rolnictwa.

6. Zagospodarowanie turystyczne regionu

W r. 1958 ruch turystyczno-wypoczynkowy w Regionie Nadmorskim objął 2,4 mln osób, które pozostawiły tutaj blisko 1,2 mld zł (nie licząc kosztu biletów kolejowych). Turystyka i rekreacja są zatem zjawiskiem o poważnym znaczeniu dla rozwoju gospodarczego regionu.

W okresie planu 5-letniego podstawowym zadaniem w dziedzinie turystyki będzie zlikwidowanie sprzeczności między potrzebami ruchu turystycznego a stanem zagospodarowania (zwłaszcza w zakresie bazy noclegowej i wyżywieniowej). Komisja przyjmuje, że w r. 1975 ruch turystyczno-wypoczynkowy w Regionie Nadmorskim obejmie 3,7 mln osób. Wobec tego w okresie 1965—1975 konieczny będzie stały rozwój wszystkich elementów zagospodarowania turystycznego. Baza noclegowo-wyżywieniowa powinna być rozbudowana do 651,5 tys. miejsc. Należy dążyć do budowy sieci jadłodajni sezonowych, zdolnych wydawać 2 500—3 000 posiłków dziennie, nawet w mniejszych, lecz atrakcyjnych miejscowościach. W r. 1975 zatrudnienie w bezpośredniej obsłudze ruchu turystycznego w regionie wyniesie ok. 90 tys. osób, z czego znaczna część będzie zatrudniona tylko przez 4—5 miesięcy w roku. Stwarza to nowe, poważne zadania kadrowe.

Inwestycje towarzyszące w zakresie zagospodarowania turystycznego powinny być ujęte w planach odpowiednich gałęzi gospodarki narodowej. Zasadnicze znaczenie dla rozwoju turystyki (i nie tylko turystyki) mają następujące inwestycje towarzyszące:

- a) skrócenie połączenia kolejowego Warszawy ze wschodnią częścią woj. olsztyńskiego,
- b) zapewnienie szybkich połączeń między węzłowymi stacjami kolejowymi,

- c) budowa arterii samochodowej wzdłuż wybrzeża, łączącej wszystkie miejscowości turystyczno-wypoczynkowe,
- d) zagospodarowanie małych portów jako ośrodków żeglugi turystycznej,
- e) szybka, programowa rozbudowa białej floty, jako ważnego czynnika zagospodarowania turystycznego regionu,
- f) wyposażenie miejscowości nadmorskich i nadjeziornych w zagospodarowane plaże, przystanie i sprzęt wodny,
- g) wyposażenie wszystkich miejscowości turystyczno-wypoczynkowych w podstawowe urządzenia komunalne oraz urządzenia usługowe i uprzyjemniające pobyt.

III. GOSPODARKA MORSKA A REGION

1. Dyskusyjność zagadnienia

Problemy rozwoju gospodarki morskiej były przedmiotem szeroko zakreślonych badań zarówno Komisji Regionu Nadmorskiego, jak i pięciu komisji branżowych (przemysłu okrętowego, portów, żeglugi, środkowego wybrzeża i gospodarki rybnej). Skonfrontowanie planowanego rozwoju gospodarki morskiej z potrzebami rozwojowymi województw nadmorskich pozwoliło Komisji Regionu Nadmorskiego wysunąć nowe postulaty w odniesieniu do gospodarki morskiej i do jej powiązań z innymi działami gospodarki narodowej na obszarze regionu. Zawarte w „Koncepcji wstępnej” wnioski w sprawie gospodarki morskiej nie pokrywają się, z wyjątkiem zagadnień przemysłu okrętowego, z zaleceniami komisji branżowych. Wnioski Komisji Regionu Nadmorskiego sięgają bowiem na ogół dalej, ponadto zaś wykazują niejasności i sprzeczności w tych zaleceniach. Dotyczy to zwłaszcza materiałów opracowanych przez komisję branżową rybołówstwa morskiego.

Komisja Regionu Nadmorskiego wyraźnie odstąpiła od tradycyjnego ujmowania całokształtu zagadnień gospodarki morskiej. Uznając jej wielkie znaczenie, jak również korzyści płynące dla regionu z możliwości kooperacji z gospodarką morską, Komisja Regionu Nadmorskiego uważa, iż rzeczywiste oddziaływanie „zasobów morskich” jest i pozostanie nadal ograniczone do niektórych tylko obszarów regionu, zwłaszcza do dużych portów morskich wraz z ich strefami podmiejskimi, do obszarów położonych w ujściu Wisły i Odry, do niezbyt odległych miast, a także do pasa ściśle nadmorskiego.

Powiązania poszczególnych elementów gospodarki morskiej z całym

obszarem regionu sprowadzają się do zagadnień zatrudnienia i gospodarki komunalnej, budownictwa mieszkaniowego itp. Natomiast w zakresie produkcji gospodarka morska powiązana jest znacznie głębiej z innymi regionami kraju, zwłaszcza mającymi duży udział w obrotach z zagranicą, np. ze Śląskiem i Polską centralną (Warszawa, Łódź, Poznań). Tak np. przemysł okrętowy sprowadza spoza regionu nawet takie wyroby, które są lub mogłyby być wytwarzane w Regionie Nadmorskim.

2. Kooperacja z przemysłem stoczniowym

Właściwe powiązanie „gospodarki lądowej” z gospodarką morską na terenie Regionu Nadmorskiego ma wielkie znaczenie dla prawidłowego rozwoju gospodarczego omawianego obszaru. Podstawową formą tego powiązania są związki produkcyjne, polegające przede wszystkim na wytwarzaniu przez zakłady przemysłowe regionu dóbr i usług na rzecz przemysłu okrętowego.

Niezależnie od rozwoju zakładów przemysłowych pozostających w bezpośredniej gestii Zjednoczenia Przemysłu Okrętowego, konieczne jest zwiększenie udziału przemysłu terenowego i spółdzielczości pracy w produkcji wyposażenia okrętowego. Zmiana kooperanta w zakresie produkcji wyspecjalizowanej byłaby trudna, możliwe jest jednak produkowanie na miejscu szeregu artykułów, sprowadzanych obecnie np. z Łowicza czy Łodzi. Dotyczy to m. in. mebli okrętowych oraz produkcji tworzyw sztucznych, zwłaszcza w postaci płyt.

Rozwój kooperacji przemysłu terenowego z przemysłem okrętowym powinien, ogólnie biorąc, iść w kierunku: a) rozwijania produkcji antyimportowej, b) stopniowego przejmowania produkcji z innych województw, c) rozwijania produkcji różnego typu usług.

3. Produkcja eksportowa

Położenie Regionu Nadmorskiego sprzyja rozwojowi różnorodnej produkcji eksportowej, głównie dla potrzeb krajów sąsiednich: Związku Radzieckiego, Niemieckiej Republiki Demokratycznej oraz krajów skandynawskich.

Obok produkcji eksportowej przemysłu kluczowego, celowe jest — ze względu na nadmorskie położenie regionu — zwiększenie tzw. małego eksportu produktów przemysłu terenowego. W 1958 r. produkcję regionu nadającą się do małego eksportu szacowano na ok. 200 mln zł, a w r. 1975, w myśl założeń wojewódzkich, ma ona wzrosnąć do 2,5 miliarda zł, co wydaje się możliwe do osiągnięcia.

IV. WSTĘPNE WARUNKI REALIZACJI KONCEPCJI

Komisja Regionu Nadmorskiego poświęciła w swych pracach wiele uwagi szczegółowej analizie zagadnień demograficznych, m. in. sprawie wyrównania braków ludnościowych w niektórych podregionach oraz przerostom aglomeracyjnym okręgów przemysłowych Gdańska—Gdyni i Szczecina. Komisja dokonała próby określenia kosztów realizacji „Wstępnej koncepcji” i przeprowadziła badania nad potrzebami kadrowymi w niektórych dziedzinach. Ponieważ każde z tych zagadnień budzi w dalszym ciągu kontrowersje, uważam za stosowne ograniczyć się tutaj do przedstawienia stanowiska Komisji w najbardziej zasadniczych sprawach.

1. Wyrównanie niedoborów ludności

W latach 1961—1965 przewiduje się wzrost ludności regionu o 1 651 tys., z czego 1 397 tys. z przyrostu naturalnego i 254 tys. z imigracji. Postulowany przez wszystkie województwa regionu wzrost ludności zarówno wiejskiej jak i miejskiej, w woj. olsztyńskim ma się ograniczyć jedynie do przyrostu naturalnego, w pozostałych zaś województwach przewidywana jest ponadto imigracja w wysokości:

woj. szczecińskie	— 72 tys.
„ koszalińskie	— 57 „
„ gdańskie	— 125 „

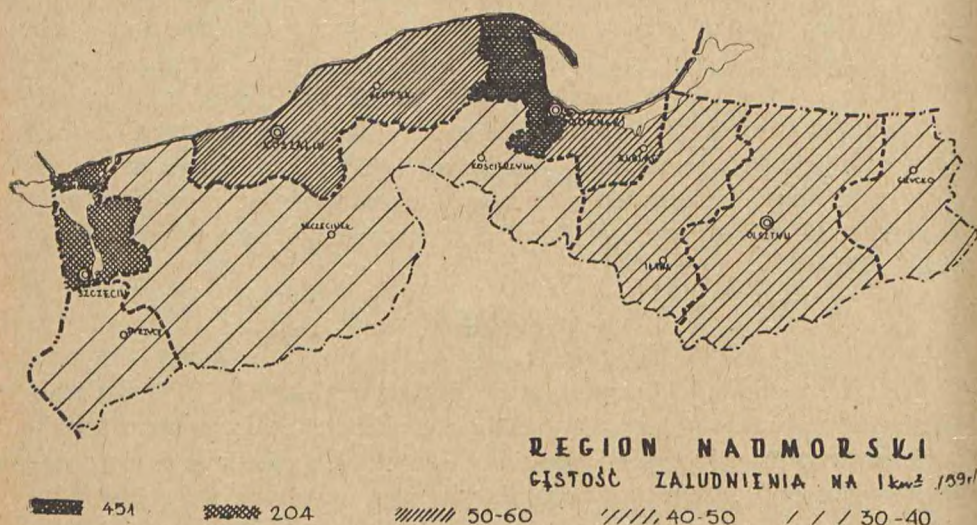
Razem . . . 254 tys.

Woj. koszalińskie znajduje się w sytuacji paradoksalnej. Jego niedoludnienie wynika z niewystarczającego zagospodarowania wsi, natomiast w wielu miastach istnieją nadwyżki siły roboczej, które nie znajdują zatrudnienia, jeżeli nie stworzy się dla nich nowych miejsc pracy. Zagospodarowanie tego województwa powinno zatem iść równocześnie dwoma torami: doludniania wsi i tworzenia nowych stanowisk pracy w miastach mających nadwyżki siły roboczej. Imigracja do woj. koszalińskiego może być o ok. 15 tys. mniejsza, gdyż w obliczeniach wojewódzkich przyjęto przyrost naturalny mniejszy od przewidzianego w „Hipotezie ludności i zatrudnienia”.

Wielkość imigracji do woj. gdańskiego powinna być poddana szczegółowej analizie. Zależy ona głównie od rozwoju zespołu portowo-miejskiego Gdańsk—Gdynia, dla którego zakłada się liczbę ludności o 140 tys. wyższą od liczby wynikającej z przyrostu naturalnego. Na posiedzeniu Komisji Planów Regionalnych prof. Dziewoński wystąpił z tezą zahamo-

wania dalszego rozrostu zespołu Gdańsk—Gdynia, co pozwoliłoby na właściwe pokierowanie inwestycjami przemysłowymi na najbliższym zapleczu portów.

W r. 1975 gęstość zaludnienia w Regionie Nadmorskim będzie wynosiła 86 osób na 1 km², podczas gdy przeciętna krajowa będzie wynosiła 120. W woj. koszalińskim gęstość zaludnienia będzie wynosiła 60, a w olsztyńskim 62 osoby na 1 km², czyli zaledwie połowę przeciętnej krajowej. Woj. szczecińskie będzie miało gęstość zaludnienia 92, czyli o połowę wyższą od sąsiedniego woj. koszalińskiego. Gęstość zaludnienia większą od przeciętnej krajowej będzie miało tylko woj. gdańskie, mianowicie 164 na km². W latach 1957—1975 ludność tego województwa wzrośnie o 628 tys., z tego w miastach o 483 tys. (w samym zespole Gdańsk—Gdynia o 300 tys.).

Z tego wynika, że wielkość imigracji do woj. gdańskiego, w razie przyjęcia proponowanej przez prof. Dziewońskiego deglomeracji zespołu Gdańsk—Gdynia, będzie mogła ulec wydatnemu zmniejszeniu. Przyjęcie tej propozycji wydaje się konieczne.

2. Deglomeracja zespołu Gdańsk—Gdynia

Przyjęta w opracowaniu Wojewódzkiej Pracowni Urbanistycznej wielkość zespołu Gdańsk—Gdynia została — zdaniem prof. Dziewońskiego — znacznie zawyżona, a po wprowadzeniu jej do wstępnej koncepcji rozwoju woj. gdańskiego ciąży ujemnie nad rozwojem zaplecza.

Na tej podstawie oraz porównując plany rozwoju czterech województw Regionu Nadmorskiego, prof. Dziewoński dochodzi do wniosku, że „trzeba będzie, ze względów ekonomicznych, zwrócić szczególną uwagę na rozbudowę pozostałych portów, przemysłu oraz miast wybrzeża i ich zaplecza, hamując równocześnie wzrost zespołu Gdańsk—Gdynia”.

Komisja Regionu Nadmorskiego podziela w pełni stanowisko prof. Dziewońskiego i wypowiada się za deglomeracją zespołu Gdańsk—Gdynia nie tylko w sensie biernym (utrzymanie *status quo*), lecz nawet w sensie czynnym, tzn. za przeniesieniem szeregu zakładów przemysłowych, zwłaszcza nie związanych ściśle z gospodarką morską, na teren pobliskich Kaszub. W rezultacie takiej polityki będzie można zmniejszyć dysproporcje gospodarcze między obszarem zespołu Gdańsk—Gdynia a jego najbliższym zapleczem.

Nie można jednak zapominać o fakcie zwiększania się od szeregu lat liczby ludności zespołu o 10—16 tys. osób rocznie z imigracji. Zmniejszając przewidywaną liczbę ludności zespołu, należy opracować nowy plan urbanistyczny, uwzględniający dotychczas planowaną liczbę ludności, ale przesuujący w czasie realizację.

Z tezą sprowadzenia rozwoju zespołu Gdańsk—Gdynia do właściwej skali łączy się ważne zagadnienie wykształcenia żywicielskiej strefy podmiejskiej, której zespół ten jest niemal całkowicie pozbawiony. Wpłynęły na to momenty historyczne: wyodrębnienie Gdańska z politycznego organizmu Polski w okresie międzywojennym oraz gwałtowny rozwój Gdyni. Zorganizowanie strefy podmiejskiej wpłynie korzystnie na zaopatrzenie wielkich miast w warzywa, owoce, nabiał, drób i stanie się jednocześnie naturalnym czynnikiem aktywizacji oraz intensyfikacji rolnictwa na zaniedbanych dotychczas obszarach Kaszub i Żuław Gdańskich.

Warto zwrócić uwagę i na to, że już wkrótce problem deglomeracji stanie się aktualny również dla Szczecina.

3. Koszty inwestycji

Opracowane przez Komisję koszty realizacji planu rozwoju perspektywicznego i zagospodarowania Regionu Nadmorskiego wykazują, w porównaniu z opracowaniami wojewódzkimi, poważne różnice zarówno w ogólnej sumie, jak i w strukturze. Ilustruje je tabela I.

Porównanie wielkości i struktury nakładów inwestycyjnych według działów gospodarki narodowej w Regionie Nadmorskim i w kraju zawiera tabela II.

TABELA I

Województwo	Nakłady w latach 1960—1975			
	mln zł		‰	
	wg WKPG	wg Komisji	wg WKPG	wg Komisji
Ogółem region	247 960	269 200	100,0	100,0
szczęcińskie	52 290	68 900	21,1	25,6
koszalińskie	36 970	50 200	14,9	18,6
gdańskie	106 790	95 500	43,1	35,5
olsztyńskie	51 910	54 600	20,9	20,3

TABELA II

Dział gospodarki	Nakłady 1961—75 w mln zł		‰ udział regionu	Struktura inwestycji w ‰	
	Polska	Region		Polska	Region
	Ogółem	2 021,8		269,2	13,3
Inwest. produk.	1 273,1	160,4	12,6	62,9	59,6
Przemysł i rzemiosło	766,2	75,2	9,8	37,9	28,0
Rolnictwo	255,6	41,4	18,4	11,2	15,4
Leśnictwo	22,9	2,7	11,8	1,1	1,0
Transport i łączn.	172,1	29,7	17,2	8,5	11,1
Budownictwo	42,2	5,4	12,8	2,1	2,0
Handel	44,1	6,0	13,6	2,1	2,2
Inwest. nieprod.	748,7	108,8	14,5	37,1	40,4
Bud. komun.	122,1	13,9	11,4	6,0	5,2
Bud. mieszk. w mieście	344,6	51,2	14,8	17,0	19,0
na wsi	137,5	26,5	19,3	6,9	9,8
Urząd. socjal. i komun.	111,5	17,2	14,9	5,5	6,4
Inne	33,2	—	—	1,7	—

U w a g i: a) zastosowano uproszczony podział na inwestycje produkcyjne i nieprodukcyjne, nie dzieląc działów gospodarki narodowej na części w wypadku występowania w jednym dziale gospodarki inwestycji produkcyjnych i nieprodukcyjnych;

b) gospodarkę morską podzielono na transport i komunikację.

Tempo wzrostu inwestycji w Regionie Nadmorskim powinno być wyższe niż przeciętnie w kraju. Ten postulat jest najistotniejszym warunkiem wstępnym właściwego zagospodarowania regionu. Realizacja tego postulatu będzie wymagała uprzywilejowania inwestycyjnego Regionu Nadmorskiego, na równi z Warszawą i uprzemysłowionymi okęgami kraju.

4. Kadry

Istotnym problemem w regionie jest brak wykwalifikowanych kadr, dający się odczuć zwłaszcza w woj. koszalińskim i olsztyńskim. Więk-

szość fachowców skupia się bowiem w Gdańsku i Szczecinie, jako ośrodkach posiadających szkoły akademickie, a następnie w Koszalinie i Olsztynie.

Zasadnicze postulaty w zakresie przygotowania kadr w regionie są następujące: a) wzrost liczbowy kadr wykwalifikowanych, b) bardziej równomierne rozmieszczenie kadr, c) dostosowanie kierunków szkolenia do potrzeb zakładów pracy.

Dotychczasowy stan prac nad planem perspektywicznym nie pozwala na ściślejsze określenie zapotrzebowania na nowe kadry w okresie 1961—1975. Zagadnienie to powinno być wszechstronnie i dokładnie opracowane w ramach dalszych prac nad planami regionalnymi.

5. Program dalszych badań

Zgodnie z zaleceniem zawartym w zarządzeniu przewodniczącego Komisji Planowania, powołującym Komisję Regionu Nadmorskiego, wniczki Komisji dotyczące dalszych studiów nad problemami regionu wysuwają szereg istotnych zagadnień, które należy wziąć na warsztat badawczy. Istotną sprawą jest zapewnienie środków na ten cel, jak również znalezienie właściwej formy koordynacji badań.